

1943

OCH PERSPEKTIVEN INFÖR 1944

FÖR ett år sedan framhölls på denna plats, att 1940, 1941 och 1942 så till vida erbjödo samma bild, som våren och försommaren hade uppvisat stora tyska och japanska framgångar, medan däremot hösten och förvintern alla tre gångerna medfört svåra bakslag för axeln. Det år, som nu gått till ända, avviker fullständigt från detta schema. Det har bjudit på så gott som oavbrutna motgångar för Tyskland och dess bundsförvanter, på somliga håll katastrofala, annorstädes mindre betydande. De motoffensiver eller avvärjningsframgångar, som axeln kunnat prestera, ha i allmänhet varit ganska litet i ögonen fallande. Mot bakgrunden av det obestridliga faktum, att Tysklands resurser redan passerat sitt maximum och att detsamma förefaller gälla även Japan, medan däremot åtminstone England och Amerika först nu börja utveckla hela sin verkliga styrka, är detta förhållande så mycket mera värt att lägga på minnet.

Året 1942 stod vid sitt slut under intryck av två mäktiga händelseförlopp. I öster hade den stora ryska motoffensiven tvingat tillbaka tyskarna från Volga och bragt den tyska Stalingradarmén i den mest överhängande fara att bli helt kringränd. I Afrika hade å ena sidan Alexander och Montgomery tillfogat Rommel ett avgörande nederlag och drivit honom tillbaka in i Tripolis, å den andra den stora engelsk-amerikanska landstigningen under Eisenhowers ledning medfört Marockos och Algeriets snabba ockupation och möjligheten att skapa ett självständigt franskt motståndscentrum söder om Medelhavet.

Bägge dessa allierade offensiver fortsatte med ökad styrka och alltjämt stegrad framgång under början av 1943. Ryssarnas terrängvinster växte snabbt såväl i Donområdet som i Kaukasus. Avskärningen av den under generalöverste Paulus' befäl stående Stalingradarmén visade sig definitiv, och efter en förtvivlad slutkamp måste Paulus vid övergången mellan januari och februari kapitulera med resterna av sina trupper. En hel tysk armé, från början troligen av cirka 300,000 mans styrka, var därmed nedgjord

Redaktionellt meddelande: Fr. o. m. detta häfte inträder fil. lic. Arvid Fredborg såsom medlem av Svensk Tidskrifts redaktionskommitté.

Utgivaren.

eller tillfångatagen. Händelsen stod dittills utan motstycke i Tysklands historia efter 1806—1807 års katastrofer. Den gjorde också, som senare framgått av flera initierade skildringar, ett förkrossande intryck på den tyska allmänheten. Det blev snart rätt allmänt känt, att de dispositioner, som medfört katastrofen eller gjort den ofrånkomlig, härrörde från Hitler personligen och vidtagits i motsättning till de militära fackmännens mening. Stalingrad blev därför en svår skakning ej blott av den tyska östfronten utan även av Hitlers egen auktoritet hos det tyska folket.

Den ryska offensiven rullade vidare under februari och skördade i snabb takt ett antal betydelsefulla territoriella vinster. Rostov, Kursk och Charkov föllo i rysk hand, och Kaukasusområdena återerövrades så när som på Tamanhalvön. Även nordväst om Moskva gjordes viktiga framsteg, och längst i norr hade redan den 18 januari Schlüsselburg erövrats och därmed den långa isoleringen av Leningrad brutits. Under senare delen av februari tedde sig läget för tyskarna i Ukraina ytterst allvarligt, ty ryssarna hotade själva Dnjeprbågen. En tysk motoffensiv mot månadens slut kröntes emellertid med lokala framgångar av avsevärd betydelse. Den viktigaste var Charkovs återerövring den 14 mars. Därefter mojnade kampen av under inflytande av snösmältningen. Resultatet av vinterns strider var alltså, att vidsträckta ryska områden av stor betydelse ur kommunikationernas och råvaruförsörjningens synpunkt befriats. Däremot hade det icke lyckats ryssarna att — bortsett från det i gengäld synnerligen viktiga fallet Stalingrad — genombryta den tyska fronten eller kringträna större delar av de tyska arméerna.

De allierade arméernas framryckning ur Algeriet mot det av tyskarna hastigt ockuperade Tunisien gick från början rätt långsamt i jämförelse med de högt spända förhoppningarna, och den skedde icke helt utan bakslag. Så småningom inträdde dock utvecklingen i sin slutfas. Den 23 januari tågade Montgomery in i Tripolis, och några veckor senare stod han framför den av fransmännen en gång till skydd för Tunisien uppförda Marethlinjen, där Rommel gjort halt. För den tyska Afrikakåren gällde det i fortsättningen att så länge som möjligt hålla sin front i söder mot Montgomery utan att bli avskuren från Tunis och Bizerte av den från väster framryckande Eisenhower. En tysk offensiv mot amerikanerna i syfte att kasta dem tillbaka in i Algeriet hejdades efter att ha uppnått ganska betydande inledningsframgångar, och i slutet av mars tog Montgomery Marethlinjen. Tyskarna reti-

rerade till det smala passet mellan saltsjöarna och havet vid Gabés. Även denna starka ställning forcerades i början av april, och därmed uppnådde Montgomery kontakt med Eisenhowers arméer. Sedan även Sfax intagits, gjorde tyskarna, som onekligen visat stor skicklighet i att draga sig ur en hel rad desperata situationer, sitt sista motstånd i en stark linje runt Tunis, Bizerte och Cap-Bonhalvön. Efter en del allierade omgrupperingar kom slutet i början av maj. Den tyska fronten sprängdes, Tunis och Bizerte intogs den 7 maj, och fem dagar senare upphörde det sista motståndet kring Cap Bon. Ingen evakuering hade kunnat företagas, och 150,000 fångar föllo i segrarnas händer. Fälttåget i Afrika var avslutat efter nära tre års dramatiska och växlingsrika strider, och den sista återstoden av Mussolinis utomeuropeiska imperium hade befriats.

Av de allierades uppgifter från de sista stridsdagarna vill det förefalla, som om tyskarna trots det mod och den skicklighet, som de utvecklade under det föregående långa fälttåget, föllo samman förvånansvärt hastigt och totalt, när de väl funno läget vara hopplost. Om detta är riktigt, har det ett betydande intresse med tanke på krigets fortsatta förlopp i stort.

Sedan den vanliga snösmältningsstillheten — ett mycket relativt begrepp — utbredd sig över östfronten och kampen i Afrika nått sitt slut, rådde en månads paus i de större operationerna. Fientligheterna togo sig mest uttryck i mycket omfattande bombraider mot Västtyskland, varvid bl. a. Essen och Dortmund utsattes för stor förödelse och ett par fördämningar av största betydelse för Ruhrområdets vattenförsörjning sprängdes. Det var emellertid uppenbart, att det för de allierade närmast gällde att fullfölja sina framgångar i Medelhavet med en stor landstigningsoperation mot Syditalien.

Det nya skedet i Medelhavskriget tog sin början mot mitten av juni, då de allierade tvungo besättningarna på Pantellaria och närliggande öar till kapitulation. Krigstekniskt var denna operation synnerligen märklig, då kapitulationen åtminstone i några fall framtvangs enbart genom intensiva flygbombardemang utan insättande av armé- eller marinstridskrafter. Sedan Siciliensundet på detta sätt helt lagts under de allierades herravälde, följde nästa led i de av Eisenhower synnerligen metodiskt ledda krigsrörelserna.

Den 10 juli landstego de allierade arméerna på sydöstra Sicilien. Företaget var otvivelaktigt ganska riskabelt men kröntes med full-

ständig framgång. Försvaret synes i betydande utsträckning ha felgrupperat sina trupper, så att det icke kunde utnyttja det moment kort efter landstigningen, då angriparen var som svagast. På kort tid erövrades större delen av ön. Det var blott kring Katania och Messina, som tyskarna lyckades bjuda ett segt motstånd, vilket gav dem möjlighet att rädda en betydande del av sina trupper över till Kalabrien. I mitten av augusti var Siciliens erövring fullbordad.

Då hade emellertid läget hunnit utveckla sig mycket dramatiskt till Tysklands nackdel på ett par andra håll. Det ena var östfronten. Där hade tyskarna själva i början av juli inlett en offensiv i Ukraina mot det av ryssarna sedan vintern besatta Kursk. Sannolikt träffade de här på stora ryska truppkoncentrationer i det sista stadiet före ett angrepp. Efter tio dagars hårda strider slogs den tyska stöten tillbaka och ryssarna togo själva till offensiven, vilken snart vidgades till att omfatta så gott som hela sydfronten. Det inträffade var av mycket stor både militär och psykologisk betydelse. Det visade, att ryssarna numera voro tyskarna vuxna även under sommaren. I början av augusti lyckades de erövra de viktiga tyska stödjepunkterna och trafikknutarna Orel och Bjelgorod. Hela östfrontens södra del hade råkat i den rörelse västerut, som ännu i skrivande stund fortsätter med oförminskad styrka.

Större uppseende hade emellertid tills vidare väckts av den dramatiska utvecklingen på den italienska hemmafronten. De oavbrutna motgångarna hade här inneburit en allt svårare påfrestning, och Mussolini hade i juni sett sig nödsakad att åter företaga vittgående omflyttningar i den fascistiska ledningen. Det gällde att medelst en hårdare regim stabilisera läget. Olyckorna på Sicilien sprängde emellertid alla fördämningar. Det är f. ö. ännu ej känt, på vilket stadium de ledande militärkretsarna under ledning av den 1941 avgångne generalstabschefen marskalk Badoglio definitivt beslöto sig för att i samråd med dynastin söka avveckla fascismen och föra Italien ur kriget.

Den 19 juli hade Hitler och Mussolini åter ett av sina sammanträffanden, där den äldre diktatorns roll av hjälpsökande var klart utpräglad. Några säkra uppgifter om vad där förekom finnas ännu ej. Det är dock troligt, att Hitler vägrat uppfylla sin kollegas önsknings och i stället dekretat, att Italien skulle göras till krigsskådeplats med en försvarslinje någonstädes i norr. Därmed var Mussolinis ställning ohållbar. Den 25 störtades han av

själva det stora fascistiska rådets majoritet, och Badoglio fick konungens uppdrag att bilda den nya regeringen. Till synes förklarade han sig ämna stå vid Italiens tidigare utfästelser, men detta var blott camouflagen. Fascistpartiet upplöstes, dess ledande män häktades, och en räfst inleddes med dem, varvid den långt gångna korruptionen erbjöd tacksamma och publikknipande angreppspunkter. På ett tidigt stadium uppnåddes också i hemlighet kontakt med de allierade. Badoglio avsåg att föra sitt olyckliga land över till den sida, med vars intressen dess egna egentligen passade bäst samman och som nu syntes stå som den allt sannolikare segraren i den stora kraftmätningen.

Så småningom vanns också samförstånd. Den 3 september kapitulerade Italien på villkor, som ännu icke blivit fullständigt kända, men som tydligen innebära, att dess territorium uppläts till bas för de allierades fortsatta krigföring mot Tyskland. Större delen av den ännu flytande italienska flottan lyckades senare taga sig över till allierade hamnar, varigenom det sjöstrategiska läget i stort försköts på ett för Japan synnerligen olycksbådande sätt. Kapitulationen hemlighölls några dagar av militära skäl. Just den 3 september hade nämligen de allierade börjat gå över Messinasundet till Kalabrien. Först den 8 ansåg man sig kunna offentliggöra Italiens avfall från axeln.

Redan Mussolinis fall men än mera axelns upplösning hade mycket omfattande psykologiska verkningar inom dess klientel. Det kan för en utomstående iakttagare förefalla, som om hela Hitlers förbundssystem på Balkan befann sig i upplösning och som om västmakterna, därest de kunnat handla snabbt, skulle haft stora möjligheter att sätta sig i besittning ej endast av södra och mellersta Italien utan även — med hjälp av partisanverksamheten i Jugoslavien och Grekland, som nu nådde sitt maximum — av stora delar av Balkan och att därigenom ge kriget en helt ny vändning. Om en sådan chans verkligen fanns, saknade de emellertid resurserna eller den nödiga beslutsamheten till att gripa den. Tyskarna däremot handlade i sitt beträngda läge med förvånansvärd snabbhet och kraft. Trupper kastades hastigt över Alperna till Italien. På Balkan ersattes de italienska förband inom ockupationsstyrkorna, som numera föllo bort, med tyska, vilka nödtorftigt lyckades stabilisera situationen, då de allierade ej gävo partisanerna något effektivt stöd. Ett isolerat engelskt företag mot Samos, Kos och några andra italienska öar i Egeiska havet slutade med fullständigt misslyckande, enär inga förstärk-

ningar sändes. Detta berodde möjligen i sin tur på att man hade överskattat den italienska garnisonens på Rhodos lust och möjligheter att göra motstånd mot tyskarna. Denna dodekanesiska episod var i alla händelser, ehuru i sig själv rätt obetydlig, knappast ägnad att uppmuntra de teckenförbidande turkarna att just då taga några risker.

Mest påfallande var emellertid händelseutvecklingen i själva Italien. Visserligen lyckades det för general Clarks armé, som landstigit vid Salerno, att hålla stånd mot ursinniga tyska angrepp och att med hjälp av Montgomerys i ilmarscher från Kalabrien framskyndande trupper driva fienden tillbaka och så småningom erövra Neapel. Därigenom led den tyska propagandan, som redan hade diskonterat framgången och oförsiktigt nog talat om ett nytt Dunkerque, en mycket stor dekonfityr. Men i övrigt har händelseutvecklingen i Italien stått i en påfallande kontrast till de förhoppningar, som i september uttrycktes i England och Amerika. Mussolini befriades av tyskarna genom en djärv kupp ur sin fångenskap, och av den frontlinje i Toskana eller längs Po, som man talade om efter Badoglios kapitulation, har det hittills blivit intet. Fronten går alltjämt ej alltför långt norr om Neapel och Rom befinner sig i tysk hand. Badoglio har således gått miste om större delen av den italienska halvön, vilken i stället råkat under ett tyskt och ultrafascistiskt skräckvälde och utsatts för de svåraste lidanden, utan att de allierade kunna ingripa. Om deras långsamhet i första rummet berott på de obestriddigen mycket svårframkomliga höstvägarna eller på bristande företagsamhet, är en fråga, som ännu står öppen. Det måste i alla händelser sägas, att Italiens erfarenheter hittills knappast varit ägnade att uppmuntra Tysklands mindre bundsförvanter att taga det ödesdigra steget att utmana Hitlers hämnd i förlitan på västmakternas snabba och effektiva hjälp.

Orsakerna till den anglosaxiska passiviteten i Medelhavsområdet efter de stora framgångarna under våren och sommaren äro — bortsett från de rent lokala förhållandena i Syditalien — okända. Det kan vara brist på tonnage eller på folk. Det kan vara politiska skäl, t. ex. (i fråga om Balkan) ett ryskt veto. Men det kan också helt enkelt vara, att de stora planerna ha ett annat innehåll. Att händelseutvecklingen på denna krigsskådeplats under hösten icke varit odelat gynnsam för Englands och Amerikas prestige, är emellertid tydligt.

Om tyskarna således på ett ganska oväntat sätt lyckats stabili-

sera sina sydfronter åtminstone tills vidare, har utvecklingen på den skådebana, som alltjämt är den viktigaste, den i öster, varit en helt annan. Där har den ryska framryckningen oavbrutet fortsatt. Charkov, Smolensk, Brjansk, Kiev, Dnjepropetrovsk, Saporosje ha fallit efter varandra, och Dnjepr har överskridits i större delen av sitt nedre lopp. Efter en till en början delvis framgångsrik tysk motstöt väster om Kiev har även där i december den ryska ångvälden åter kommit i rörelse västerut. Sjitomir, Korosten och Bjelaja Tserkov ha återtagits vid årsskiftet, och på några punkter ha ryska förtrupper t. o. m. överskridit polska gränsen.

Det är möjligt, att den tyska reträtten till en början delvis var frivillig. Påfallande är, att ryssarna haft mycket litet byte och fångar att rapportera och att inga större kringräningar hittills lyckats. Men detta frivilliga skede av återtaget måste för länge sedan vara avslutat, om det existerat. Och vid årsskiftet synes den tyska armé, som alltjämt håller framskjutna ställningar i den stora Dnjeprkröken, sväva i överhängande fara att få dela samma öde som ett år tidigare Paulus' Stalingradarmé.

Överhuvud taget ter sig läget i öster ytterst farligt för tyskarna. Ryssarna ha nästan avskurit deras södra flygel från den övriga fronten. Samtidigt hotar en annan kraftig rysk offensiv vid Vitebsk i passet mellan Düna och Dnjepr att avskära den norra flygeln, om den icke drages tillbaka från Ingermanland, kanske även från Estland och Livland. Januari och februari bli mycket kritiska månader för det tyska överkommandot.

Om Tysklands ställning till lands sålunda utvecklats ytterst ogynnsamt, är förhållandet detsamma i luften och till sjöss. Under våren var det framför allt Rhenlandet och Ruhrområdet, som härjades av bombflottorna. På sommaren blev Hamburg nästan ödelagt av en serie svåra raider, och under hösten har Berlin fått lida fruktansvärt, medan även flera andra storstäder blivit ihågkomna. Medan engelsmännen alltjämt framför allt hålla sig till nattraider, har det amerikanska dagflygets verkningsförmåga successivt ökat. Några exakta uppgifter om skadornas storlek och om deras betydelse för Tysklands krigspotential föreligga knappast, men att det rör sig om förstörelse i en helt annan och större skala än i England 1940—41, är höjt över alla tvivel. Några motaktioner att tala om ha icke presterats från tyskt håll, och enligt många uppgifter skulle man där alltmer nödgas koncentrera sig på uteslutande jaktflygsbygge. De allierades flygplansproduktion är numera flerdubbelt större än Tysklands och Japans

sammanlagda, och på östfronten är det ryska flyget talrikare än det tyska.

Ännu viktigare för krigsläget som helhet är måhända utvecklingen till sjöss. Medan ubåtskriget ännu i början av 1943 beredde de allierade mycket stora svårigheter, blev det under våren och sommaren tydligt, att de numera förfogade över tillräckliga resurser för att effektivt parera slagen. Sänkningssiffrorna ha gått ned till relativt obetydliga tonnagemängder och samtidigt ha tyskarernas förluster i ubåtar och utbåtsbesättningar blivit mycket höga. Det är alltså klart, att de allierade äro obestrida mästare till sjöss och kunna utföra sina transporter utan att hotas av förluster, som de icke skulle kunna bära. Sänkningen av slagskeppet »Seharnhorst» i december har vidare liksom förut den italienska flottans övergång i hög grad lättat deras allmänna läge på Atlanten och möjliggjort överförande av ytterligare slagskeppsstyrkor mot Japan, om så skulle befinnas önskvärt.

Kriget i Stilla havet har under året ej erbjudit några märkliga händelser. Men det har präglats av en så gott som oavbruten japansk defensiv, och de allierade ha steg för steg flyttat fram sina positioner på Nya Guinea och Salomonöarna. Vid årets slut hota de allvarligt den japanska huvudbasen Rabaul i Bismarckarkipelagen; de ha satt sig fast på Gilbertöarna; och de ha fördrivit fienden från Aleuterna. Deras överlägsenhet till sjöss och i luften förefaller numera ganska betydande. Lord Louis Mountbattens utnämning till chef för de stridskrafter, som skola sättas in mot Burma och Malaeka, tyder på att man 1944 kan vänta större operationer på denna krigsskådeplats, där en engelsk offensiv i Arakanområdet misslyckades i början av 1943.

Alla amerikanska uttalanden synas ge vid handen, att man icke ämnar frångå den en gång fastslagna tågordningen »Tyskland först, Japan efteråt», men att man numera anser sig äga så stora resurser, att man orkar med begränsade offensivföretag i Stilla havet samtidigt med den blodiga slutakten i Europa.

En om möjligt ännu ohyggligare bild än under föregående år ha den tyska regimen i de ockuperade länderna och de ständigt intensifierade judemassakrerna erbjudit. Det föreligger numera så talrika vittnesbörd, att det är svårt att tvivla på att här förverkligas en plan att snabbt och systematiskt utrota judarna i hela det tyskbehärskade Europa. Möjligheterna att hindra detta synas ohyggligt nog vara försvinnande små. Det lärer Ungerns regering till ovansklig heder, att den trots sitt svåra läge hittills lye-

kats skydda den stora judiska minoriteten i sitt land. Att denna systematiska nedslaktning av ett helt folk liksom de allt talrikare ogärningarna i alla de ockuperade länderna kasta en fruktansvärd slagskugga över det tyska folkets öden i den allt sannolikare eventualiteten av ett totalt nederlag, säger sig tyvärr självt.

Den situation, som Tyskland befinner sig i vid årets slut, ter sig i mer än ett hänseende nästan desperat. Reträtten i Ryssland kan synas omöjlig att hejda, och riskerna för stora avskärningar synas vid årsskiftet vara i tilltagande. I Italien är det likaså en ständig tillbakagång om också mycket långsam. Ubåtskriget tycks definitivt ha misslyckats. Luftraiderna slå allt fruktansvärdare sår i hemlandet och bli alltmer kännbara hinder för krigsansträngningen. Oron i de ockuperade länderna är i ständigt tilltagande, och på Balkan befinna sig stora områden helt utanför ockupationsmaktens kontroll. Och för första gången synas England och Amerika på allvar bereda sig till den stora invasionen av kontinenten.

Å andra sidan finns det goda skäl att varna för den stämning, som under det sista halvåret gjort sig rätt bred på flera håll i Sverige och som går ut på att krigets slut skulle vara omedelbart förestående och att därmed »normala» förhållanden skulle komma att återinträda. Tyskarna ha dock i själva verket hittills lyckats på ett förvånansvärt sätt hålla de vikande fronterna samman och med undantag för Stalingrad och Tunis undvikit alla större nederlag. Inga andra uppgifter än ryska ge vid handen, att arméns stridsmoral eller kvalitet skulle vara avsevärt nedsatt. Om icke den fortsatta utvecklingen leder till ett débâcle i gigantisk skala, t. ex. i Sydryssland eller i Baltikum, finns det knappast skäl att antaga, att Tyskland ej skulle vara i stånd att militärt föra kriget ännu rätt länge. Dess försörjningsläge är enligt motpartens egna uppgifter alltjämt ganska gott. Den ovissa faktorn är hemmafrontens hållfasthet inför den fortskridande tillbakagången på fronterna och bombkrigets ständigt växande fasor. Åtskilligt ger vid handen, att Stalingrad medförde en svår förtroendekris, varvid, som redan antytt, särskilt Hitler personligen råkade i skottlinjen. Men sedan dess har mycket hänt. Den — man måste säga det — ytterligt psykologiska formeln »kapitulation utan villkor» och de allierades utfästelser att helt avskaffa den s. k. tyska militarismen för att ej tala om de yppade önskningarna att stycka Tyskland i mindre stater eller att nedlägga dess tunga industri ha i mycket hög grad minskat möjligheten för att någon förhandlingsvillig maktfaktor skulle kunna framträda och skjuta Hitler

åt sidan. Enligt de sista uppgifterna ha hotelserna om mångårigt tvångsarbete för tyska män i det ryska återuppbyggnadsverket naturligt nog haft en mycket stark verkan till att driva samman folket bakom den i och för sig numera allt annat än populära regimen. När intet annat uthärdligt alternativ bjuds, blir valet lätt. Man har svårt att tänka sig en politik, som starkare än de allierades av 1943 avviker från den, som Metternich och Alexander I med sådan framgång tillämpade mot Napoleon 1814 och ententpropagandan mot Vilhelm II 1918 — att slå in en kil mellan härskaren och folket. Till allt detta kommer svårigheten att, även om lusten skulle finnas, avkasta en regim med sådana maktmedel och sådan hänsynslöshet som den nationalsocialistiska. Himmlers upphøjelse till inrikesminister har ytterligare understrukit denna synpunkt.

Mycket tyder därför — med all reservation för överraskningar — på att kriget måste kämpas till sitt bittra slut, under fruktansvärd blodsutgjutelse och med gränslöst förhärjande av Väst- och Mellan-europa liksom Italien. Att riskerna för de neutrala kunna bli mycket stora i sluskeskedets desperation, bör ej glömmas. Det sannolika resultatet, redan påpekat i anföranden av utomeuropeiska statsmän, kommer att vara skapandet av ett maktpolitiskt vacuum i hela området väster om Ryssland, något som för de smärre europeiska staterna lätteligen kan visa sig lika olycksdigert som det nu lyckligen avvisade Neuropa-perspektivet av 1940—41. Här kan i ännu större skala än 1918 komma att visa sig demokratins stora svaghet under moderna krig: För att förmå massorna till den maximala ansträngning, som är nödvändig, måste statsmännen genom en förenklad propaganda piska upp lidelserna till en sådan höjd, att de sedan ej själva förmå lägga band på dem utan måste genomföra uppgörelser och anordningar, som strida mot deras eget bättre vetande. Segerherrarna från 1814—15 och Bismarck befunno sig ej i ett dylikt tvångsläge och kunde därför taga tillbörlig hänsyn till realiteterna och rita en vida varaktigare Europa-karta än deras sentima efterföljare.

Den chans, som en långdragen försvarskamp skulle kunna ge Tyskland, kan väl knappast längre tänkas ligga på det militära området, där tiden dock alltför uppenbart arbetar för de allierade makterna. Den måste vara en spekulatión i vad som en gång räddade Fredrik den store i det sjuåriga krigets mest förtvívade dagar — koalitionen sprängning. Den uppenbara ömsesidiga miss-tron och oenigheten på väsentliga punkter mellan de anglosaxiska makterna och Ryssland kunde ännu i somras synas erbjuda åt-

skilliga chanser av detta slag. Sedan dess ha emellertid utrikesministermötet i Moskva och sammankomsten mellan »de tre stora» i Teheran skapat åtminstone militär enighet för det europeiska krigets slutskede. Därmed har Tysklands diplomatiska horisont mörknat i kapp med den militära. Det bör dock ej förbises, att de ryska planerna på stora annexioner i Östeuropa alltjämt framkalla åtskillig olust i U. S. A. Moskvas utmanande hållning i mitten av januari kan möjligen ge Tyskland nya chanser att undgå totalt nederlag.

Det är emellertid ej endast Tyskland, som kan ha anledning att oro sig över enigheten mellan Västmakterna och Ryssland eller, rättare sagt, över det pris, vartill den köpts. Mycket talar för att den uppnåtts på en rad mindre staters bekostnad. Överhuvud taget har Englands och Amerikas hållning till de europeiska gräns- och suveränitetsfrågorna förskjutits på ett ur folkrättens och de mindre staternas synpunkt högeligen betänkligt sätt, sedan Ryssland från fiende eller en kortfristig hjälp blivit en omistlig och högt skattad bundsförvant. Det är ännu i friskt minne, hur strandandet av de engelsk-ryska underhandlingarna i augusti 1939 allmänt antages ha berott på att England i motsats till Tyskland vägrade att sälja de baltiska staterna och Finland. Den brittiska garantin för Polens integritet ansågs 1939—40 gälla lika mycket mot Ryssland som mot Tyskland. De baltiska staterna betraktades i London och i Washington såsom alltjämt existerande efter den ryska våldtåkten, och president Roosevelt själv gav dem — som det erinras om i en nyss utkommen sällsynt läsvärd publikation¹ — en kategoriskt hållen garanti för deras återuppståndelse. Likaså fick Finland efter Moskvafreden en kraftig försäkran från engelsk sida om sin blivande upprättelse. Atlantdeklarationen av 1941 är i sin andra och tredje punkt absolut klar i sitt veto mot att påtvinga något folk, större eller mindre, en främmande överhöghet eller en annan styrelseform, än vad som är dess fritt uttryckta önskan. Tillämpningen på Estland, Lettland och Litauen — för att ej tala om Viborgs län och Hangö — borde vara solklar, och detsamma gäller Polens statskicks.

Emellertid har läget kraftigt förändrats under 1943 i samband med Rysslands allt starkare ställning. Om Baltikum är det i England knappast överhuvud taget tal längre annat än i vissa vänstertidningar, som med de mest verklighetsfrämmande uppgifter söka övertyga om rättmätigheten i deras avlivande. Även i Amerika

¹ *Ha de rätt att leva?* Utg. av Baltiska kommittén (Gebers 1943), s. 9 f.

synes det stora flertalet ha resignerat inför orätten i denna för hela Europa så viktiga fråga. Finlands ställning har blivit fruktansvärt försvagad, och kravet på kapitulation utan villkor har av åtskilliga anglosaxiska språkrör utsträckts till att gälla samma folk, som 1939—40 hade deras obegränsade beundran, när det kämpade mot samma imperialistiska granne som nu. Märkligast är kanske, att Polen, för vars integritet England dock gick i krig, numera är tämligen skjutet åt sidan. Den engelska och amerikanska pressen har under det sista halvåret allt tydligare tagit Rysslands parti i konflikten om de områden i östra Polen, som Ryssland 1939 tog med tysk hjälp och som det nu vill taga än en gång, en konflikt, som tillsammans med de mystiska Katynfynden på våren 1943 ledde till att Ryssland avbröt de diplomatiska förbindelserna med sin polska bundsförvant. Vad man i stället erbjuder Polen, tycks vara Östproussen och delar av Pommern och Schlesien, något som i varje fall stämmer mycket illa med nationalitetsprincipen och öppnar ett perspektiv av oändliga konflikter.

Karakteristiskt är vidare, att kung Georg av Grekland och kung Peter av Jugoslavien, två regeringar, som offrat mer än de flesta för västmakterna och om vilkas rättsliga status varje tvekan borde vara omöjlig, synas sväva i överhängande fara att skjutas åt sidan för ryska protegéer, och att denna rättskränkning förordas i Londons vänstertidningar.

Att detta den anglosaxiska opinionens övergivande av de principer, för vilka England så heroiskt led och kämpade 1940—41, och av Atlantdeklarationen överhuvud taget blivit möjligt, beror naturligtvis till stor del på realpolitiska faktorer, som man ej kunnat eller velat söka rubba. Men det beror säkerligen också till en icke ringa del på den starka propaganda för Ryssland i de båda allierade länderna, som blivit en nödvändig följd av den nya konstellationen och som synes ha gjort ett förbluffande starkt intryck på den lätrörliga engelska opinionen. De, som sedan 1938 ömmat så för Österrike och Tjeckoslovakiet, visa nu en märkvärdig kallsinnighet för Estlands, Lettlands, Litauens, ja, Finlands öde. Resultatet är i alla händelser, att en rad dugliga folk hotas med förlusten av sin frihet och samhällsordning, i vissa fall säkert sin existens överhuvud taget, och att Europas fastland ställts inför perspektivet av en rysk hegemoni, lika fullständig som den nyss hotande tyska. Redan har en amerikansk senator utan någon nämnvärd känsloreaktion inrutat hela Europa utom Holland, Belgien och några av Medelhavsländerna som rysk intressesfär.

En sådan utveckling är naturligtvis icke ödesbestämd. Om den även på sina håll här i Sverige med stor energi drivna tesen, att den ryska expansionen uteslutande framdrivits av »legitima» försvarskrav inför det hotande tyska överfallet, är riktig, borde varje behov av en dylik utvidgning försvinna i och med Tysklands totala nederlag. Men det gäller också att klargöra de verkliga sakförhållandena i Finland och Baltikum för den anglosaxiska opinionen, som dock ofta visat sig taga icke ringa hänsyn till debatten i de få ännu neutrala länderna. Då och då framträda där, särskilt i Amerika, f. ö. redan nu symtom till oro inför det öde, som hotar småstaterna. Det är här icke fråga om att starta någon antirysk kampanj — till en dylik ha vi politiskt icke råd och ej heller lust — utan om att genom ren upplysningsverksamhet söka bidra till att rädda livet åt en rad vänskapligt sinnade och med oss kulturellt befryndade folk, vilkas frihet icke hotar någon men däremot bl. a. är en av de viktigaste förutsättningarna för vår egen säkerhet. En generös rysk politik skulle här kunna lägga grunden till en uppriktig grannsämja och åt den ryska stormakten bereda en europeisk good-will, som vore mer värd än territoriella vinster av oviss varaktighet.

Den politiska scenen har under de senaste åren erbjudit dramatiska skiften. För ett par år sedan var Danmarks och Norges frigörelse från ett sällsynt brutalt förtryck den utan gensägelse viktigaste förutsättningen för Sveriges fria fortbestånd. I dag håller läget på att bli ett annat. Mänskligt att döma är dessa våra två brödrafolks återupprättelse nu säkerställd, även om vi ej veta, vilka lidanden som kunna läggas på dem i slutkrisen. Att efter förmåga söka lindra dessa är vår självklara plikt. Men de stora framtidsfrågorna, avgörande för vårt öde, teckna sig 1944 knappast längre i väster och söder utan i öster. Ingen kan säga, vad som där kan visa sig möjligt för oss att göra. Den svenska opinionens stöd åt våra små grannfolk på andra sidan Bottniska viken och Östersjön i deras kamp för sitt liv och sin rätt är i alla händelser nödvändigt. Det vore önskvärt, att de, som bidra till att bilda denna opinion, i större utsträckning, än nu sker, sökte fixera den kring dessa förhållanden, även när sensationer eller olycksbud från andra håll yrka på dess uppmärksamhet.

Torvald T:son Höjer.